

N:o 10.

Ank. till Riksd. kansli den 13 maj 1901, kl. 12 midd.

Konstitutionsutskottets utlåtande, i anledning af väckta motioner i fråga om införande i regeringsformen af bestämmelser angående en Riksdagens militieombudsman.

I en inom andra Kammaren väckt motion, n:o 185, hvilken blifvit den 27 nästlidne april till konstitutionsutskottet hänvisad, har herr *K. Staaff* hemställt, att Riksdagen måtte såsom hvilande antaga *dels* en så lydande ny paragraf med nummer 103 i regeringsformen:

»Hvarje lagtima Riksdag skall förordna en för kunskap i militära ämnen och utmärkt redlighet känd man, att såsom Riksdagens ombud, efter den instruktion Riksdagen för honom utfärdat, hafva tillsyn öfver Rikets försvarsväsende samt öfvervaka, att ej några missförhållanden må utbildas inom krigsmagten, att ej en falsk och mot sann medborgerlighet stridande anda der må vinna insteg, att krigslagarne tillämpas med oveld och insigt, att öfningstiden användes på det mest fruktbringande sätt, samt att de af Riksdagen till hären och flottan beviljade anslag vardas med sparsamhet och klokhet begagnade.

Denne Riksdagens Militieombudsman, som, så länge han embetet innehafver, skall i alla afseenden anses lika med Justitieombudsmannen och Konungens Justitiekansler, väljes på sätt riksdagsordningen stadgar, och bör dervid jemväl utses en man af de egenskaper, som hos denne embetsman erfordras, att honom efterträda i fall han, innan nästföljande

lagtima Riksdag anstält nytt val af Militieombudsman, skulle med döden afgå, samt att utöfva embetet under den tid Militieombudsmannen kan vara af svår sjukdom eller annat laga förfall derifrån hindrad.

I händelse Militieombudsmannen, under det Riksdag är församlad, afsäger sig det erhållna förtroendet eller med döden afgår, skall Riksdagen i embetet genast insätta den man, som blifvit till hans efterträdare utsedd. Skulle Militieombudsmannens utsedde efterträdare under riksdag afsäga sig det erhållna förtroendet eller i militieombudsmans-embetet insättas eller med döden afgå, utväljes, på ofvan stadgade sätt, en annan behörig man i hans ställe. Inträffar något af dessa fall emellan riksdagarne, skall Riksdagens rätt härutinnan genom de af Riksdagen valde Fullmäktige i Riksbanken och Fullmäktige i Riksgäldskontoret utöfvas.

Riksdagens Justitieombudsman så ock Konungens embetsmän i allmänhet vare skyldige att lemna Militieombudsmannen laglig handräckning.

Militieombudsmannen åligge att till hvarje lagtima Riksdag aflemna redogörelse för sin förvaltning af det honom förtrodda embete samt deruti redogöra för försvarsväsendets skötsel, anmärka de brister deri, han kan hafva iakttagit, och uppgifva förslag till deras afhjelpande.»

dels ock ett tillägg till § 68 riksdagsordningen af nedanstående lydelse:

»Hvad i denna § är föreskrifvet rörande val af Justitieombudsman och dennes efterträdare skall ock gälla om val af den Militieombudsman, som enligt regeringsformens 103 § skall af Riksdagen utses, och hans efterträdare.»

Tillika har motionären anhållit, att, derest konstitutionsutskottet, med tillstyrkande af sjelfva förslaget, funne dess formella utförande tarfva någon ändring, utskottet behagade sjelft föreslå sådan ändring.

Vidare har samme motionär uti en inom Andra Kammaren väckt, den 3 innevarande månad till konstitutionsutskottet hänvisad motion, n:o 187, i angifvet syfte att, för hvarje fall betrygga möjligheten att vid behandlingen inom Riksdagens kamrar af ofvan omförmälda motion ett i formelt afseende fullständigt yrkande om bifall till densamma skulle kunna göras, hemställt, att Riksdagen, under förutsättning att det i samma motions framställda förslag om antagande af en ny paragraf med nummer 103 i regeringsformen vunne bifall, tillika måtte såsom hvilande antaga en paragraf i regeringsformen med nummer 104, bestående af två stycken,

det första lika lydande med den nuvarande § 103 och det senare lika lydande med den nuvarande § 104, hvilka båda paragrafer sålunda skulle sammanslås till en.

Till stöd för det väckta förslaget om inrättande af ett nytt embete, hvars innehafvare skulle benämnas »Riksdagens Militieombudsman», har herr Staaff i förstberörda motion anfört följande:

»Under diskussionen af så omfattande och vidtgående förslag till förändring i försvarsorganisationen, som den nu till Riksdagens pröfning framlagda härordningspropositionen innebär, tränger sig med nödvändighet fram spörsmålet, huruvida den större trygghet utåt, som vi skulle kunna vänta genom en på väsentligen vidgad värnpligt byggd organisation, står att vinna utan en motsvarande tillväxt af den inre fara, som äldre och nyare tiders erfarenhet ovedersägligen bestyrkt, att militärväsendet innebär.

Militarismens fara är icke ny. Snart sagdt öfverallt och alltid har med skapandet af en slagfärdig och homogen krigsmagt varit förbunden möjligheten, att denna krigsmagt skulle kunna i den ena eller andra formen vända sig till en fara för samhällets sunda utveckling. Vål har man hoppats, att förhållandet skulle blifva annorlunda, då hären, såsom genom den moderna värnpligten ju är fallet, blefve ej en vid sidan af, gent emot det öfriga samhället stående yrkesarmé, utan en folkhär, sammansatt af nationens hela vapenföra ungdom och bildad ej genom penningens magt, utan genom folkrepresentationens eget frivilliga åtagande af i lag stadgad soldatpligt. Men detta hopp har kommit på skam. Faran finnes qvar, ehuru den bytt gestalt. Värnpligtshären innebär ej en politisk fara i den meningen, som den besoldade hären, lätt ledd af en statsuppviglares ränker eller köpt af hans löften, så ofta gjorde. Men den innebär en social fara, i det att med försvarets bringande till den största möjliga utveckling, som landet förmår bära, också med nödvändighet följer den fasta befälspersonalens allt intensivare uppgående i det militära lifvet med dess egendomligheter och allt större fjernande från det borgerliga lifvets vanor, sysselsättningar och åskådningar. Så uppstår den förderfliga militära kastanda, hvars verkningar vi äro i tillfälle att studera i Tyskland och Frankrike — de stora kulturella värnpligtssländerna. Det är denna kastanda, genom disciplinens magt undanrödjande alla humanitetens och moralens hinder, som frambringar de för oss så upprörande fallen af

rått öfvermod, gående ända till svår misshandel gent emot underordnade, i Tyskland, och de hemska intrigerna, urartande ända till förfalskning och mened, i Frankrike.

Att nu påstå, att vi här i Sverige skulle vara så immuna för militarismens gift, att det hos oss ej skulle *kunna* utbryta i sociala sjukdomsyttningar af allvarlig art, är för visso alldeles förhastadt. Väl är det sant, att i Tyskland segerkänslan från fransk-tyska kriget och Bismarcksväldet bidragit till att låta militarismens vågor stiga så högt som de gjort. Då man i hären såg uttrycket för det enade Tysklands ära och triumf, var det lätt för Bismarck med hans enorma prestige att täppa munnen till på motståndarne och att bringa den allmänna uppfattningen till att se genom fingrarne med alla militarismens oarter, blott känslan af orubbad styrka utåt kunde bibehållas. Väl är det också sant, att jesuitismens ständigt lurande magt i Frankrike synes hafva förbundet sig med militarismen för att der frambringa de resultat, som satt hela världen i spänning och skräck. Men deraf, att militärväldet i dessa länder för att utveckla sina mest afskyvärda egenskaper behöft vissa faktorer, hvilka ej finnas hos oss, följer ej, att *all* möjlighet för dess utveckling hos oss skulle saknas. Vi känna i allmänhet så litet om de möjligheter, som framtiden bär i sitt sköte, och så litet om de möjligheter, en nation gömmer på, att det skulle vara höjden af lätt-sinne att utan vidare resonera så, som om faror, hvilka visat sig verkliga i andra länder, aldrig skulle kunna blifva ens möjliga hos oss.

För öfrigt går det icke an att förneka, att redan nu, trots de jämförelsevis ogynsamma förhållanden för utveckling af militära ensidigheter, som hittills hos oss rådt, frön till sådana understundom låtit sig spåras.

Det torde här ej vara lämpligt att ingå på en utförligare framställning af enskilda fall — hvar och en, som opartiskt betraktar saken, måste ändock, åtminstone för sig sjelf, erkänna, att drag af despotism, af brutalitet, af slöseri med allmänna medel, af hemlighetsmakeri, af illojalt undanhållande från offentligheten utaf förefallande missbruk, af försök att illojalt öfverskylla begångna misstag o. s. v. förekommit inom vårt försvarsväsende. Hvem djerfves påstå, att dessa frön, derest militarismen äfven hos oss finge så att säga fast mark under fötterna, icke kunde komma att utvecklas till skada för samhället samt för individernas frihet och rättssäkerhet?

Då man vid frågan om en ny härordning inom breda och djupa samhällslager visat ett omisskänligt intresse för att en dylik mätte

föregås af en omarbetning utaf gällande krigslagar i syfte att befordra de underordnade militärernas större rättssäkerhet, har detta intresse naturligtvis haft sin rot i betraktelser af i viss mån liknande art som de här ofvan framställda. Utan tvifvel kan man också vinna mycket genom en grundlig revision af den militära lagstiftningen. Man kan humanisera straffen, man kan förbättra rättsskipningen, man kan sätta vissa skrankor för godtycket.

Men säkert misstager man sig, om man tror sig kunna genom en sådan revision en gång för alla råda bot för militarismen. Äfven om denna revision blefve så genomgripande som önskligt vore, lär helt visst mycket af det specifikt militära som väcker farhågor komma att stå qvar äfven inom sjelfva det område, som revisionen skulle beröra. Så lär nog t. ex. den disciplinära bestraffningsrätten ej kunna helt och hållet upphävas. Och äfven om så vore! De militära ensidigheterna och öfverdrifterna framträda dock i ofantligt många andra yttringar än de, hvilka visa sig i form af otillfredsställande rättsskipning och inhuman bestraffning. De kunna framträda i afseende på sjelfva utbildningen, på öfningarnes användning, på de militära anslagens rätta begagnande och mycket annat.

Nej, krigslagstiftningens revision är visserligen nödvändig, men den är alldeles ej tillräcklig för att värja oss emot militarismens faror. Dertill fordras äfven något annat.

Man torde med sanning kunna påstå, att ett af de mest utmärkande dragen i det moderna stats- och samhällslifvet är dess sträfvan att genom en särskildt anordnad kontrollerande verksamhet skapa ett skydd mot missbruk. Man har nemligen allt mera gjort den erfarenheten, att lagar och institutioner, hvilka tillkommit för allmänna ändamål och för hvilkas upprätthållande i lagstiftarens anda ej kan påräknas verksam eller tillräcklig hjälp af de enskildes intressen, kräfvat särskilda skyddsanordningar för att ej i tillämpningen urarta eller råka i vanhäfd.

Man fordrar sålunda inspektion, d. v. s. kontroll för öfvervakande af den sociala lagstiftningens tillämpning, man fordrar kontroll öfver fattigvården, öfver vidsträckta delar af undervisningsväsendet o. s. v.

Men kan något vara i större behof af kontroll än just försvarsväsendet? Försvarsväsendet slukar ju en högst väsentlig del af de skatter, som folket till statsändamålets främjande pålägger sig. Det måste då vara af vigt, att full säkerhet vinnes för att dess väldiga summor användas på det bästa och mest fruktbringande sätt.

Försvarsväsendet ålägger vidare medborgarne betydliga personliga bördor, och om dess utveckling på allmänna värnpligtens grund kommer till stånd, blifva dessa bördor mångdubbelt större. Det måste då vara af vigt, att trygghet vinnes för att jemväl dessa personliga uppoffringar tagas i anspråk på det klokaste och för fosterlandet nyttigaste sätt.

Ej nog dermed. De personliga tjänster, som krävas af landets ungdom, äro af den alldeles särskilda beskaffenhet, att denna ungdom utan afseende på dess egen vilja sättes under helt andra lagar än dem, hvilka gälla för medborgarne i allmänhet — under lagar, hvilka, om de gälde för medborgarne i allmänhet, skulle betraktas såsom innebärande det mest olidliga tillstånd, helt stridande mot de allra enklaste frihetsbegrepp. Det måste då vara af högsta vigt, att denna af hård nödvändighet fordrade undantagsställning ej i tillämpningen göres onödigt tryckande och framför allt befrias från allt som kan hänföras till nyck eller godtycke.

Då vi härvid betänka, att frågan gäller att skapa kontroll ej öfver en detalj i samhällslifvet, utan öfver ett helt stort område af statsväsendet, och öfverväga, huruvida vi dertill ega någon förebild, framställer sig såsom en sådan förebild helt naturligt det för vårt land egendomliga justitieombudsmansembetet.

För hvar och en, som kastar en blick på vårt lands inre historia under det sist förflutna seklet, skall det för visso klart framstå, hvilken värdefull statsinrättning våra förfäder gåfvo oss i arf genom upprättandet af justitieombudsmansembetet. Här kan ej vara platsen att ens tillnärmelsevis antyda, huru embetets innehafvare den ene efter den andre skött sitt värf, endast några allmänna reflexioner till sammanfattning af hvad som efter min mening framstår såsom kärnan af institutionen och dess verksamhet må här framställas.

Det är för det första af icke ringa betydelse, att lagstiftarne utgå från den fullt medvetna och klara förutsättningen, att landets domare och embetsmän *behöfva* kontrolleras och att detta behof är så starkt, att kontrollen måste gifvas helgd i rikets främsta grundlag. Lagstiftarne hafva derigenom på det mest verksamma sätt, som varit dem möjligt, uttalat en varning till sina efterkommande att se till, att efter partiväldets fall och efter enväldets fall ej ett embetsmannavälde måtte uppstå. De, som i byråkratien se en fara för landet, hafva således i den åskådning, hvarifrån gällande konstitution utgår, ett mäktigt stöd för sin uppfattning gent emot dem, hvilka aldrig kunna förmås att se en fara i embetsväldet och därför ej heller att sätta skrankor deremot.

Det är vidare betydelsefullt, att denna tanke utfördes på det sätt, att värden om medborgarnes fri- och rättigheter öfverlemnades ej åt en Konungens, utan åt en Riksdagens embetsman, hvarigenom sålunda tydligt framträdde en misstro till, att en Konungens embetsman skulle kunna så fullständigt lösrycka sig från allt obehörigt beroende, som nödvändigt vore.

Det är ytterligare ej oviktigt, att åt denne embetsman gafs en särskild, grundlagsbestämd, hög ställning, motsvarande Konungens justitiekanslers.

Det kan vidare framhållas, huru såsom ett slags korollarium eller komplement till hans kontrollerande verksamhet åt honom öfverlemnades att öfva inseende öfver tryckfriheten — en åtgärd, hvarigenom lagstiftarne med profetisk blick redan på förhand antydt, huru den närmast kommande tiden skulle komma att bevittna tryckfrihetens kamp med det administrativa och byråkratiska godtycket.

Jag vågar nu tro, att man i det stora hela kan säga, att justitieombudsmans-institutionen väl fyllt sitt värf, och att den gjort det just på grund af den särskilda anordning, hvars hufvuddrag nyss återgifvits. Man bör nemligen ej glömma, att de domare och embetsmän, hvilka gjort sig skyldige till förseelser, ju skola åtalas inför och dömas af personer, tillhörande samma stånd, med samma grundåskådning i det hela, ofta med samma fördomar och ensidigheter, som äro för dem sjelfva utmärkande. Det är därför, som det är af ovärderlig vikt, att den obetydlige medborgaren, som lidit en oförrätt, får en taleman, hvilken förmår att med *imponerande auktoritet* göra gällande rättens kraf. Man kan vara viss på, att det är just denna auktoritet, som ofta lika mycket som, ja kanske i sjelfva verket mera än den fällande domen öfver den felande embetsmannen, efterlemnad nyttiga verkningar. Ty då justitieombudsmannen värjer den ringaste bland medborgare, gör han ju derigenom hans sak så att säga till Riksdagens, till folkets, till sjelfva den hotade medborgerliga rättssäkerhetens sak.

Här förtjenar upptagas till belysande ett förhållande, som skulle kunna af dem, hvilka till äfventyrs hysa en — ännu ej måhända öppet uttalad, men dock befintlig — ovilja mot justitieombudsmansembetet, med ett sken af beviskraft åberopas mot mitt resonnement. Man skulle kunna framhålla, hurusom Riksdagens justitieombudsmän ju faktiskt flerfaldiga gånger kanske oftast utsetts just bland Konungens embetsmän, och man kan då tilläfventyrs våga det påståendet, att om de väl utfört sitt värf såsom Riksdagens ombudsmän, de ock bort kunna utföra det såsom Konungens, samt att alltså det kunde vara betydelselöst,

huruvida justitieombudsmannen varit af Konungen utsedd eller af Riksdagen vald.

Härtill vill jag genmäla, att det för det första naturligtvis ingalunda är gifvet, att den egendomliga karakter, som skänktes detta embete, skulle hafva blifvit bibehållen, om det gjorts till ett kungligt embete. Det är tvärtom synnerligen sannolikt, att det väsentligen förändrat karakter; medborgareskyddets pregel hade säkert ej med samma styrka bevarats åt institutionen. Och för det andra har jag alldeles ej den uppfattningen, att icke åtskilliga af de funktionärer, som fått sig det höga värfvet anföritrod, verkligen sjelfva i viss mån undergått en förändring genom dess utöfning. Nya synpunkter hafva helt säkert hos dem gjort sig gällande, en ansvarskänsla af annan art än den redan förut befintliga — en ansvarskänsla, som sagt dem, att det för dem gälde att upprätthålla något af det dyrbaraste i nationens arf och andeliga egendom, har för visso framträdt. Det behöfver ej vara någon motsägelse i att samme man, hvilken såsom justitieombudsman med skärpa och energi beifrat embetsmannagodtycke och häfdat höga medborgerliga grundsatser, kunde i en annan ställning hafva varit böjd att snarare sympatisera med godtycket och ringakta de medborgerliga synpunkterna. Han behöfver därför ej hafva afsigtligt bytt åskådning. Men det förtroende han fått kan hafva gifvit hans åskådning en vidsträcktare horisont och en djupare rigtning.

Justitieombudsmannens uppgift är ingalunda inskränkt till det civila området. Han eger att åtala militära embetsmän likafullt som civila. Sådant har också förekommit.

Men den kontroll, han genom direkt inspektion har att utöfva, synes vara inskränkt till lagskipningen och fängvården. Väl heter det i 19 § af den för honom gällande instruktionen, att, om han i ärenden rörande allmänna hushållningen eller eljest af allmän beskaffenhet skulle förmärka någon anstalt nödig till befrämjande af Konungens och Rikets bästa och vältrefnad, han må hos Kongl. Maj:t underdånig anmälan derom göra till den uppmärksamhet, Kongl. Maj:t i nåder finner sådant förtjena. Men denna obestämda antydning innebär tydligen knappast ens en anmaning, än mindre ett åläggande att genom eget initiativ förskaffa sig kännedom om förhållanden, som skulle kunna föranleda en dylik anmälan. Den säger endast, att han, om dylika förhållanden tillfälligtvis komma till hans kännedom, ej är betagen rättigheten att göra framställning — något som väl nästan utan all antydning derom finge anses sjelffallet.

Nu skulle man emellertid kunna ifrågasätta att vinna kontroll öfver försvarsväsendet genom en så enkel åtgärd som en utvidgning af justitieombudsmannens verksamhetsfält. Han eger ju redan åtalsrätt öfver alla äfven militära embetsmän. Älägg honom då en inspektionspligt äfven i det militära området, och kontrollen är vunnen!

Så lätt är dock ej saken. Redan de allmänna antydningar, jag ofvan gifvit om hvad den ifrågasatta kontrollen skulle omfatta, lära tydligt ådagalägga, att denna ej låter sig förena med justitieombudsmannens verksamhet, utan att vare sig hans hittillsvarande eller hans nya uppgift skulle lida deraf. Och lika svårt som det skulle vara för en man att hinna utföra ett så mångsidigt värf, lika svårt skulle det säkerligen vara att finna den man, som i sin person förenade förutsättningarna för ett arbete, innefattande så ytterst olikartade uppgifter.

Nej, en annan ordning måste utfinnas, och jag skall söka uppdraga konturererna deraf.

Justitieombudsmansembetet kan väl ej i sig upptaga de helt olikartade uppgifter, som kontrollen öfver försvarsväsendet skulle innefatta, men vi hafva i detta redan bestående embete ett förträffligt mönster att följa.

Likasom det finnes en särskild ombudsman för justitieväsendet, så borde det finnas en för försvarsväsendet.

Som justitieombudsmannen, så bör ock denne nye ombudsman ega en fullt sjelfständig ställning gent emot embetsmän och embetsverk, gent emot konungamagt och regering. Han måste vara en Riksdagens ombudsman äfven han.

Likasom justitieombudsmannen är utrustad med en hög värdighet, så bör äfven denne nye ombudsman vara det, således fullt likställd med den förre och med justitiekanslern.

Hans benämning är ju en smaksak — jag har tänkt på »riksauditör», »generalauditör», »ombudsman för försvarsväsendet», men stannat vid »militieombudsman», för att få ett ord, som redan genom sin yttre formning erinrar om det redan invanda »justitieombudsman».

Hans kvalifikationer böra vara personlig redbarhet och kunskap i de ärenden, som höra till försvarsväsendet. Huru hans verksamhet närmare skulle gestaltas, skall jag nu söka visa.

Vid mitt försök att uppdraga grundlinierna för den föreslagne embetsmannens verksamhet, sådan jag tänkt mig densamma, må det först tillåtas mig att undanrödja en möjlig missuppfattning. Om nemligen någon skulle af den omständigheten, att justitieombudsmans-

embetet af mig redan flera gånger framhållits till jämförelse med den nya institutionen, ja, till och med uttryckligen angifvits såsom det tjenliga mönstret för denna, sluta, att jag ansåge en slafvisk efterhärming vara att förorda, så vore detta visserligen ett stort misstag. Två synpunkter kunna tvärtom leda till rätt väsentliga afvikelser. Den ena är den erfarenhet, man under snart hundra år vunnit under utöfningen af justitieombudsmansembetet, den andra är olikheten i uppgifter och mål de begge institutionerna emellan.

Ser man då först på den förra synpunkten, torde man lätteligen finna, att den svaghet, som hos justitieombudsmansinstitutionen företrädesvis gifvit sig till känna, varit, att den ålagts för litet initiativ. Man kan ej säga, att den *ustrustats* med för liten möjlighet till initiativ. Ty justitieombudsmannen *kan* ju enligt grundlag och instruktion göra framställningar på snart sagdt alla statslivets områden till både Kongl. Maj:t och Riksdagen. Men det är möjligt, att, om på ett något inskränktare område ett bestämdare åläggande gifvits honom att inkomma med förslag till förbättringar och reformer, hans reformverksamhet blifvit större och mera fruktbringande, och hvad beträffar hans kontrollerande verksamhet finner man, att hans *rätt* att vara närvarande vid alla embetsverks, kollegiers etc. sammanträden och taga kännedom om alla deras handlingar m. m. har ledt till vida mindre resultat än hans *skyldighet* att inspektera domstolar och granska de s. k. fånglistorna. Det bör således vara att anbefalla, att för militieombudsmannen må uppställas en i enskildheterna mera bindande instruktion än den, som finnes för justitieombudsmannen.

Den andra synpunkten utgår från olikheten mellan de begge embetsmännens uppgifter. I det afseendet synes mig klart, att *en* af justitieombudsmannens uppgifter ej behöfver, kanske ej ens bör tillhöra militieombudsmannen. Det är åtalsskyldigheten. Det synes mig nemligen ej nödvändigt eller önskligt att stadga såsom vilkor för militieombudsmannen, att han skall vara lagkunnig. Nödvändigt är det ej, ty han kan öfverlemna åt justitieombudsmannen att, der han uppdagar missbruk, som synas honom kunna föranleda åtal, gifva justitieombudsmannen del af saken till den åtgärd, som denne kan anse påkallad. Önskligt är det icke heller, ty det skulle tydligen i hög grad inskränka det område, inom hvilket till det nya embetet lämpliga personer vore att söka.

Med tillämpning af hvad i det föregående anförts skall jag nu söka angifva punkt för punkt de särskilda hufvuduppgifter, som böra åligga Riksdagens militieombudsman.

1. *Han skulle hafva att i allmänhet å Riksdagens vägnar vaka öfver att ej några missförhållanden må utbildas inom landets krigsmagt, vare sig hären eller flottan.*

Denna punkt torde efter det förut sagda ej behöfva någon särskild förklaring.

2. *Han skulle vidare hafva att särskildt noga tillse, att den militär-disciplinära bestraffningsrätten utöfvas med oveld och insigt. För detta ändamål skulle samma dag beslut fattas om dylik bestraffning till honom insändas besked om bestraffningen och grunden dertill. Funne han dervid, att någon oriktig eller oförståndig tillämpning af gällande föreskrifter egt rum, skulle han gifva justitieombudsmannen sådant till känna.*

Äfven derest man får hoppas, att en tillfredsställande revision af krigslagarne kunde komma till stånd, lär det dock ej kunna förmodas, att ej fortfarande en disciplinär bestraffningsmyndighet, lagd — om ock ej uteslutande — i befälhafvarens händer och utöfvad efter summarisk procedur, skulle bibehållas. Det synes då vara af vigt att skapa en verksam kontroll häröfver, och i sådant afseende synes den granskning af militieombudsmannen, som här är föreslagen, kunna verka godt. Äfven en annan form kunde tänkas, nemligen att denna granskning lades direkt på justitieombudsmannen. Jag har emellertid utgått från att hela den särskilda kontroll öfver försvarsväsendet, som skulle tillskapas, borde vara samlad på en hand och först då frågan blifver om rättsligt åtal justitieombudsmannen borde tillitas.

3. *Militieombudsmannen skulle vidare åligga såväl att noggrant pröfva de anmärkningar om oriktig eller olämplig behandling af manskapet, otillräcklig föda, dålig utrustning eller andra missförhållanden, hvilka kunna till honom inkomma, som ock att, der anmärkningar utan särskild anmälan komme till hans kännedom, verkställa vederbörlig undersökning och, om han finner missbruk eller missförhållanden föreligga, vidtaga lämplig åtgärd för deras afhjelpande.*

Det är af stor vigt att inskräpa hos ombudsmannen, att ingalunda allenast anmälningar böra gifva honom anledning att ingripa, utan att jemväl t. ex. anmärkningar, som i pressen förekomma eller annorledes blifva honom kunniga, böra påkalla hans uppmärksamhet. Detta är desto viktigare, som det synnerligen ofta torde inträffa, att den, hvilken blifvit förorättad och som således skulle vara närmast att göra en anmälan, saknar mod dertill, i ty att han — understundom med rätt, understundom med orätt — fruktar, att följderna af hans anmälan skulle blifva en än värre rättskränkning än den, hvarom anmälan skett.

4. *Militieombudsmannen skulle vidare hafva att öfvervaka, att den militära utbildningstiden i allo användes på det nyttigaste sätt, d. v. s. för krigets fordringar, ej för paradens.*

Denna punkt är en af de allra viktigaste och innefattar en uppgift, hvilken, om den rätt fylles, borde mera än något annat kunna bidraga att gifva folket och dess representanter den trygga tillförsigten, att de enorma penningeuppsoffringar, som erfordras för fredens bevarande och sjelfständighetens upprätthållande, också tagas i anspråk på det mest fruktbringande sätt.

Ur denna synpunkt förefaller det mig, som om militärerna sjelfva borde vara de främsta att önska framgång åt mitt förslag. Det borde vara för dem lugnesamt, att deras ärliga arbete blefve rätt uppskattadt och att anledningen till misstro undanröjdes, och huru skulle detta kunna ske bättre än genom att de finge ställa sitt arbete och dess frukter direkt under ögonen på en Riksdagens ombudsman?

5. *Militieombudsmannen borde ock ega skyldighet att pröfva behöfligheten af militära anskaffningar. För sådant ändamål borde vederbörande myndighet opåmint till honom insända protokoll öfver anskaffningsbeslut — åtminstone då de gälde belopp af en viss storlek — och borde, såvida militieombudsmannen inom viss tid efter protokollets erhållande tillkännagåfve sin afsigt att hos Kongl. Maj:t afstyrka anskaffningen, dylika beslut ej få gå i verkställighet förr än Kongl. Maj:t beslutit i ärendet.*

Det är bekant, att arméförvaltningen under sin beslutanderätt har stora i klump anslagna summor till bestridande af anskaffning för regementenas räkning. Någon skarpare kontroll i sak, huru dessa medel användas, förefinnes för närvarande ej. Det är denna väl behöfliga kontroll, som skulle åstadkommas genom ombudsmannens pröfning och rättighet att, i händelse han finner anskaffningens behöflighet tvifvelaktig, underställa densamma Kongl. Maj:ts pröfning.

6. *Vidare skulle en sådan embetsman till Riksdagen inkomma med de framställningar och förslag, hvartill han kunde finna anledning, samt årligen afgifva sin embetsberättelse till Riksdagen och deruti särskildt yttra sig om försvarsväsendets tillstånd och skötsel.*

7. *Äfven skulle han till vederbörligt utskott afgifva utlåtande i fråga om behöfligheten och ändamålsenligheten af de till försvarsverket fordrade anslag, angående hvilka utskottet begärde sådant utlåtande.*

Punkterna 6 och 7 afse som synes att göra militieombudsmannens sakkunskap och förmåga direkt nyttig för Riksdagen. Helt visst skulle det bidraga att stärka Riksdagens förtroende för försvarsbudgetens rigtiga afpassning efter behofven, i fall den sålunda alltid hade tillgång

till sakkunniga och opartiska upplysningar. Vål kunna sådana under- stundom vara att tillgå inom Riksdagen sjelf. Men den omfattande och allsidiga öfversigt öfver hela försvarsväsendet, som kunde förutsättas hos en för dess permanenta öfvervakande särskildt vald embetsman, är dock säkerligen endast mera undantagsvis att påräkna hos någon Riksdagens ledamot.

8. *Gifvetvis skulle militieombudsmannen ega skyldighet att årligen företaga inspektionsresor och dervid göra sig noga underrättad om manskapets behandling, öfningstidens användning och mera dylikt, likasom äfven att närvara vid mera betydande fältöfningar.*

Denna punkt torde ej erfordra någon särskild kommentar.

Såsom af ofvanstående utkast framgår, skulle de åtgärder, till hvilka militieombudsmannens egna iakttagelser eller pröfning af inkomna anmälningar kunde gifva anledning, vara af trenne slag. Dels kunde han hänskjuta saken till justitieombudsmannens handläggning, detta då åtal syntes kunna komma i fråga, dels kunde han inkomma med framställning till Kongl. Maj:t, och dels kunde han ingå med framställning till Riksdagen.

Det synes vara lämpligt, att, såsom i fråga om justitieombudsmannen, sjelfva hufvuddragen af den nya ombudsmannens verksamhet blefve stadgade i grundlagen, under det att detaljerna utarbetades i form af särskild instruktion.

Intet nytt förslag af så pass omfattande beskaffenhet som det nu af mig framställda lärer undgå invändningar af både ett och annat slag, och jag skall här söka att på förhand bemöta ett och annat af de inkast, jag kan förutse såsom möjliga.

Från något håll skall man törhända till den föreslagna kontrollens afvärjande söka framdraga den invändningen, att en dylik kontroll skulle innefatta eller åtminstone kunna medföra en magtutvidgning af representationen, ett inskridande på konungamagtens område. Man skall kanske söka göra gällande den uppfattningen, att den nye ombudsmannen genom en inspektion i detalj öfver Kongl. Maj:ts och hans underordnade organers verksamhet skulle komma att utgöra ett medel för Riksdagen att förskaffa sig ett större inflytande på administratio- nens detaljer, än grundlagen afsett. Det torde emellertid ej krävas många ord för att visa origtigheten af en sådan uppfattning.

Den nye ombudsmannen skulle ju lika litet som justitieombuds- mannen kunna gifva några som helst föreskrifter eller befallningar. Allt hvad han kan göra är att granska, att anmärka och att gifva de

beslutande myndigheterna förslag till afhjelpande af de brister, han anmärkt. Det är väl påtagligt, att denna art af verksamhet står i fullständig samklang med hela den ställning, som våra grundlagar anvisa åt folkrepresentationen.

År 1809 befarade man på vissa håll, att »skakningar i samhället» skulle kunna åstadkommas af justitieombudsmannens embetsverksamhet. Erfarenheten har till fullo vederlagt denna farhåga. Och ingen anledning finnes att antaga, att den skulle vara mera berättigad i fråga om den nu föreslagna ombudsmannens verksamhet.

Vidare kommer väl att påstås, att institutionen är helt och hållet onödig, att man hittills kunnat hjälpa sig densamma förutan, och att intet skäl finnes, hvarför man ej skulle kunna göra så äfven hädanefter.

Härtill må svaras, att äfven om 1809 års män icke tillskapat justitieombudsmansembetet, är det ganska troligt, att man kunnat »hjälpa sig derförutan». Men deraf kan ej slutas, att det varit onödigt. Om statens institutioner och anordningar till medborgarnes bästa och de medborgerliga rättigheternas skyddande endast afse det allra nöd- torftigaste för att ej alltsammans skall brista sönder, då har justitieombudsmansembetet varit onödigt. Ty det är ej troligt, att någon ödeläggande katastrof skulle hafva inträffat, om det saknats. Men om dess existens blifver berättigad genom att det upprepade gånger bidragit att hålla i helgd betydelsefulla principer och afvärja embetsmannamagtens kränkningar af den enskildes rättigheter, då har embetet ej varit onödigt.

Och om en dylik kontrollerande myndighet öfver den civila embetsmagten visat sig behöflig, då borde den för visso visa sig än mera behöflig för den militära embetsmagten. Ty denna är starkare genom sina extraordinära magtmedel och farligare genom sin afskilda ställning och fasta sammanslutning än den civila. Och att både dess styrka, dess afskildhet och dess sammanslutning skulle väsentligen ökas genom antagande af en härordning, byggd på den nu föreliggande kongl. propositionens principer, behöfver intet bevis.

En annan invändning blir väl den, att upprättandet af ett dylikt kontrollantembete skulle visa en obehörig misstro mot militären, särskildt officerskåren. Alldeles enahanda invändning gjordes i början af förra århundradet mot justitieombudsmansembetet. Den skulle emellertid vara lika litet berättigad nu som då. Om erfarenheten visar, att missbildningar af viss beskaffenhet lätt innästla sig på ett visst område, så är det ej obehörigt misstroende mot detta områdes målsmän att anordna tillsyn och kontroll gent emot missbildningarna. Det är

ej obehörigt misstroende, som föranlett anordnande af biskopsvisitationer, af fabriksinspektioner, af folkskoleinspektioner etc. Det är en ständigt återkommande erfarenhet af kontrollens nödvändighet, som framkallat densamma. Och allra minst böra de beklaga sig öfver inspektion och kontroll, hvilka veta med sig, att de väl värda sitt yrke och hedra sitt stånd. Ty just genom en noggrann kontroll, som förmår att rätta eller afskilja de ovärdiga elementen, bibehålles en social grupp, t. ex. en officerskår, vid dess anseende. Saknas kontrollen, skall allmänheten, det är det öfriga samhället, lätteligen låta den skyldige lida med den oskyldige, och derigenom spilles ju hela kårens anseende.

Naturligtvis skall man väl som alltid, då det gäller att införa något godt på det militära området, mötas af invändningen, att »disciplinen skulle sättas i faran». Härtill kan endast svaras, att en sådan invändning måste bero på en falsk åsigt om disciplin, på samma falska åsigt, som anser en officer, hvilken misshandlat en soldat, böra erhålla mindre straff än han egentligen förtjenat — för att upprätthålla disciplinen. För dem, hvilka genomskådat hela den förvillande falskheten i denna uppfattning, hvilka sålunda förstått, att den utgår från en i sig grundfalsk åskådning af sjelfva disciplinen, såsom hvilande hufvudsakligen på fruktan för, ej på förtroende till befälet, för dem skall denna invändning helt visst framstå såsom fullständigt betydelselös. För dem måste nemligen saken te sig så: då disciplinen — den äkta, den som i farans stund är något värd — hvilar på förtroende, och då intet säkrare medel att framkalla förtroende finnes än rättvisa utan skilnad för hög och låg, kan en institution, som afser bland annat att tillbakavisa godtycket och trygga rättssäkerheten, ingalunda skada, utan måste tvärtom, rätt besedt, verksamt gagna disciplinen.

Den förväntade invändning, som på sitt sätt kanske är af den största praktiska betydelse, är svårigheten att finna dugliga innehafvare till platsen. Det låter sig nemligen ej förnekas, att ganska stora fordringar ställas på en sådan. Personlig redbarhet och kunskap i militära ämnen skulle visserligen vara de enda i grundlagen föreskrifna allmänna kvalifikationerna, och de böra ju ej vara svåra att finna förenade hos en man. Men det är gifvet, att utom dessa allmänna kvalifikationer faktiskt skulle erfordras de öfriga egenskaper, förutan hvilka militieombudsmannen ej kunde förutsättas sköta sina särskilda embetsgöromål tillfredsställande. En sådan embetsman borde tydligen förena personlig oräddhet och frihet från militära fördomar med sina militära kunskaper, han borde vidare ega ett godt och skarpt omdöme och lätthet att sätta

sig in i alla de olikartade uppgifter, som äro förknippade med frågor om härens och flottans förseende med nödig materiel och utrustning o. s. v. Att finna mannen tör derfor väl vid en och annan tidpunkt kunna visa sig svårt. Men det är ett långt steg från svårt till omöjligt. Och att den förening af egenskaper, som hos den rätte mannen borde finnas, skulle vara omöjlig att upptäcka här i landet, får väl ej antagas. Åtminstone skulle ett sådant fattigdomsbevis vittna bra dåligt om vårt hela försvarsväsende.

Jag tillåter mig för öfrigt i detta sammanhang erinra om hvad jag yttrat om justitieombudsmannen, nemligen att det i fråga om honom utan tvifvel till en viss grad gäller, att embetets utöfning, dess speciella läggning och kraf sporrat dess innehafvare och hos honom väckt till lif egenskaper, som måhända eljest skulle hafva slumrat. För min del tviflar jag ej på att samma iakttagelser skulle komma att göras äfven å det föreslagna embetets blifvande innehafvare. Det skall äfven der visa sig, att den höga och värdiga uppgiften att inom ett helt stort område af statslifvet tillvarataga folkets rätt såsom dess valde målsman förmår att utbilda egenskaper, hvilka eljest måhända aldrig trädt fram. Och för öfrigt lär väl Riksdagen ej komma att af eget initiativ ombyta innehafvare oftare i fråga om denna plats än i fråga om justitieombudsmansembetet. Militieombudsmannen lär väl således äfven han, der han sköter sig tillfredsställande, kunna påräkna omval och sålunda till sina rent personliga förutsättningar för platsens rätta skötsel lägga äfven erfarenheten.

För fullständighetens skull må äfven ett ord egnas åt kostnadsynpunkten, dervid dock så godt först som sist bör sägas, att denna för hvar och en, hvilken med någon uppmärksamhet genomläst och öfvervägt min motion, torde spela en försvinnande liten roll. Det är ju ofta fallet, att man vid förslag om inrättande af ett nytt embete eller en ny institution invänder: ja, väl skulle den blifva nyttig, men den blir å andra sidan så kostsam — uppväges således kostnaden af nyttan? Så kan frågan knappast ens ställas här. Somliga kunna anse det föreslagna embetet onyttigt, somliga kanske rent af skadligt. Men ingen, som anser det nyttigt, lär kunna råka i ringaste tvekan om huruvida dess nytta skulle uppväga kostnaden. Och detta derfor, att det just är anlagdt på bland annat att förekomma onyttiga utgifter af enorm höjd. Må man betänka, att en enda hel- eller half-millionsutgift, inbesparad genom militieombudsmannens insigter, vaksamhet och goda omdöme, är tillräcklig för att hela embetet för framtiden kan bestå och underhållas blott på räntan af denna inbesparing, och man förstår,

att ett erkännande af embetets ändamålsenlighet i och med detsamma så att säga eliminerar kostnadssynpunkten. Hela justitieombudsmansinstitutionen kostar enligt senaste statsreglering 21,750 kronor. Antag, att den nya institutionen kommer att kosta lika mycket. Den skulle då visa sig helt och hållet oförmögen att fylla sitt ändamål för att ej väga upp den summan! Ändtligen må framhållas, att farhågan för de med nya institutioner förbundna kostnader ofta baseras på tanken, att en utveckling af desamma kan komma till stånd, medförande nya och alltid nya kostnader. I detta afseende är ju förhållandet ett helt annat, då det gäller en institution, öfver hvilken Riksdagen ensam har att helt och hållet råda, och till hvars utveckling Kongl. Maj:t ej har anledning — måhända knappast lust — att bidra.»

Utskottet har vid behandlingen af ifrågavarande motion funnit åtskilliga af de synpunkter, som deri framhållits, vara ganska beaktansvärda. Det är nemligen, enligt utskottets uppfattning, obestriddigen önskvärdt, att särskildt nu, då ett omfattande förslag till reform af hela vårt försvarsväsen föreligger, uppmärksamheten riktas äfven på den viktiga omständigheten, att nödig kontroll bör åvägbringas till förebyggande af tänkbara missförhållanden i flera af de utaf motionären angifna hänseenden. Men den af honom föreslagna formen för utöfningen af denna kontroll, nemligen genom en enda härför tillsatt embetsman, har utskottet ansett knappast möjlig att genomföra och ej heller, äfven om så vore fallet, ändamålsenlig och lämplig.

Först vill utskottet härvid påpeka, att det näppeligen är tänkbart, att alla de särskilda embetsgöromål, som enligt motionen skulle åt denne embetsman anförtros, kunna af en enda person utföras; och har det berättigade i denna erinran tydligen icke heller varit främmande för motionären sjelf. Den föreslagne nye embetsmannen måste enligt förslaget hos sig förena ej mindre grundliga insigter i militära och militärtekniska frågor rörande så väl armén med dess olika vapenslag som ock flottan och dess materiel än äfven omfattande kunskaper jemte praktisk förmåga i ekonomiska frågor och statsregleringsärenden samt slutligen icke heller sakna förfarenhet i lagskipningsfrågor.

Men äfven om man bortser från detta betydelsefulla förhållande, håller utskottet i allt fall före, att den af motionären föreslagna utvägen att vinna ökad kontroll på försvarsväsendets område icke är den rätta.

Vida lämpligare synes det utskottet vara att söka ernå detta mål genom utveckling af redan befintliga institutioner för utöfningen af kontroll på nämnda område, vare sig från Riksdagens sida eller eljest, samt genom skärpning af hithörande bestämmelser och föreskrifter.

Hvad beträffar den särskilda uppgiften att öfvervaka den militära bestraffningsmagtens utöfning, hvilken uppgift enligt motionen skulle anförtros åt militieombudsmannen, så är krafvet på en sådan kontroll redan i viss mån tillgodosedt genom justitieombudsmannainstitutionen; och skulle det anses behöfligt, att denna kontroll göres starkare och mera omfattande, torde detta möjligen kunna vinnas genom tillägg till instruktionen för justitieombudsmannen. För öfrigt lärer den komité, åt hvilken Kongl. Maj:t uppdragit att företaga en revision af strafflagen för krigsmagten och förordningen om krigsdomstolar och rättegången derstädes i syfte att bestämmelserna i dessa lagar må blifva lämpade efter förhållandena vid en krigsmagt, bestående af värnpligtige, ej underlåta att egna uppmärksamhet äfven åt denna fråga; och torde det under sådana förhållanden vara så mycket mindre lämpligt att nu företaga en förändring i grundlagen i den föreslagna riktningen.

Slutligen vill utskottet framhålla, att med hänsyn till den knappa tid, hvaröfver utskottet egt förfoga i följd deraf, att motionerna blifvit så sent under Riksdagen framlagda, utskottet icke kunnat vara i tillfälle att åt det väckta förslaget, hvilket i afsevärd mån ingriper i vårt statsförvaltningssystem och derigenom synes ej oväsentligt beröra de grunder, på hvilka vårt statsskick hvilar, egna den noggranna och fullständiga undersökning, som skulle krävas för att kunna allsidigt öfver-skåda och pröfva dess innebörd.

Utskottet får, med stöd af hvad ofvan blifvit anfördt, hemställa,
att ifrågavarande motioner icke må föranleda
någon Riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 maj 1901.

På utskottets vägnar:

G. RUDEBECK.

Reservationer:

af herrar *Dahn*, *Johnsson*, *Andersson* och *Darin*, hvilka anfördt:
»Då vi, som visserligen icke i allo kunnat till bifall förorda mo-

tionen, dock, i likhet med utskottet, funnit åtskilliga deri framhållna synpunkter ganska beaktansvärda, särskildt nu, då ett omfattande förslag till reform af hela vårt försvarsväsen föreligger;

då utskottet, med hänsyn till förslaget mycket omfattande innebörd och den nära riksdagens afslutning liggande tidpunkt, då det framkommit, icke varit i tillfälle att egna detsamma den ingående granskning, som det utan tvifvel förtjenat;

så och då Kongl. Maj:t åt en komité uppdragit att företaga en revision af strafflagen för krigsmagten samt förordningen om krigsdomstolar och rättegången derstädes, ett uppdrag, som i väsentliga hänseenden berör förhållanden, som stå i samband med dem, som i motionen afses, hafva vi ansett, att utskottet bort till Riksdagen hemställa att i skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes åt berörda komité uppdraga att jemväl taga under ompröfning i motionen framställda förslag»;

af herr *Waldenström*, som anförde:

»Då den komité, till hvilken utskottet i sin motivering hänvisar, blifvit af Kongl. Maj:t tillsatt endast för att företaga en revision af strafflagen för krigsmagten och förordningen om krigsdomstolar och rättegången derstädes i syfte att bestämmelserna i dessa lagar må blifva lämpade efter förhållandena vid en krigsmagt, bestående af värnpligtige, så ligger den af motionären framställda frågan alldeles utanför gränserna för komiténs uppdrag.»